

*Сергій Адамович,
м. Івано-Франківськ*

Українська історіографія про діяльність російської окупаційної влади у Східній Галичині в 1914–1917 рр.

Східна Галичина з початком Першої світової війни стали ареною запеклих боїв і репресивних заходів російських окупаційних властей. Видатний український історик і державний діяч М. Грушевський порівнював цей період в історії Східної Галичини і Буковини з «Руїною» другої половини XVII ст. [14, с. 8]. Напередодні Першої світової війни в Східній Галичині за підтримки російських спецслужб і фінансової підтримки достатньо впливовими були москвофільські організації, які відстоювали спорідненість мешканців Західної України з російським народом. Лише репресивна політика російського окупаційного режиму в Східній Галичині в 1914–1917 рр. щодо місцевого населення та військові злочини російської армії показали цивілізаційну і етнічну інакшість росіян.

Через століття у 2014 р. ситуація певним чином повторилася і російські окупаційні війська уже на Донбасі та в Криму розвіяли міфи «Русского мира» і спільності українського та російського народів з свідомості українців Півдня і Сходу України. У зв'язку з цим наукова стаття, що аналізує доробок української історіографії у справі дослідження діяльності Галицько-Буковинського генерал-губернаторства та наступних організаційних форм російського окупаційного режиму в Східній Галичині і нормативно-правової бази функціонування російських окупаційних органів влади у 1914–1917 рр. на сучасному етапі становлення Української державності є актуальною. Вона важлива для висвітлення сутності російського імперіалізму та вивчення методів та форм реалізації російської агресивної політики на окупованих територіях.

На сьогодні окремих аспектів історіографічного огляду праць з діяльності російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині торкалися І. Ільницький та І. Музичин [19; 20; 42], однак комплексного аналізу існуючої історіографічної бази з досліджуваної проблеми не було проведено.

Відзначимо, що становище українського населення Галичини в умовах російської окупації було відображено в працях безпосереднього свідка подій Н. Кочубея і відомого українського діяча Д. Дорошенка, що в 1917 р. був призначений крайовим комісаром Галичини і Буковини і залишив детальний опис останньої фази російського окупаційного режиму [15; 22]. Важливим джерелом для дослідження поведінки російської влади в Східній Галичині в період Першої світової війни стали спогади президента Головної Української Ради і Загальної Української Ради, керівника Української національно-демократичної партії К. Левицького – «Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 рр.» [26].

Крім того, в нещодавно опублікованому збірнику під редакцією В. Семеніва зібрані спогади українців про поведінку російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині та хронологічно перша аналітична праця І. Крип'якевича про діяльність російської влади в краї – «Галичина під час російської окупації серпень 1914 – червень 1915» [41].

Зі здобуттям Україною незалежності вперше оцінку російському окупаційному режиму в Східній Галичині у військово-політичному контексті було дано у дисертаційному дослідженні О.Мазура «Східна Галичина у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)» [36]. Військові аспекти діяльності російської окупаційної адміністрації та проблеми біженства в регіоні досліджували також І. Баран, І. Ільницький, О. Мазур [5; 34; 16].

Узагальнена академічна праця про долю українських земель в час Першої світової війни до 100 річчя її початку з'явилася у 2013 р. під редакцією О. Ресента [10]. Геополітичні плани урядових кіл Російської імперії щодо територій Східної Галичини у період 1914–1917 рр. розкриті в публікації О.Мазура та І.Барана [33].

Аналізу нормативно-правової бази діяльності органів російської окупаційної влади в Східній Галичині присвячено наукові розвідки І. Ільницького, В. Любченка [18; 30]. Організацію Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини в 1914–1915 рр. досліджували І. Ільницький, І. Кучера, І. Лозинська [17; 25; 28; 29].

Зміни в політиці російського окупаційного режиму в 1916–1917 рр. в бік заходів з організації сприяння військам і підтримки

порядку в тилу відмітили у своїх працях І.Лозинська та В.Любченко [27; 30]. Варто відзначити, що стали з'являтися і окремі дослідження, що аналізують соціально-економічну політику російських властей в Східній Галичині [44]. Натомість діяльність Обласного комісаріату Галичини та Буковини в 1917 р. залишається детально описаним в праці Д. Дорошенка і в дослідженнях І. Лозинської та В. Любченка [15; 27; 32].

Якісний і кількісний склад кадрового наповнення, принципи формування російської адміністрації проаналізовані в дослідженнях І. Ільницького, І. Кучери [21; 24]. Відзначимо, що якщо І.Кучера зауважує, що кадровий потенціал російської адміністрації значно поступався австрійському чиновництву за рівнем фахових якостей [24, с. 14], то І. Ільницький вважає, що російські чиновники загалом успішно виконували свої обов'язки [21, с. 232–233].

Дестабілізуючу і провокуючу роль москвофільського руху в діяльності російської окупаційної адміністрації проаналізовано в працях І. Барана, В. Гайсенюка, В. Любченка [7; 12; 31]. Репресивну політику російської влади щодо української культури, освіти та процесу русифікації в краї проаналізовано в працях І. Барана, І. Береста, І. Кучери [7; 9; 23]. Натомість дискримінаційна політика російських державних чиновників щодо євреїв Східної Галичини оцінена в дослідженнях С. Адамовича, В. Мустеци, В. Сергійчука [1; 43; 45].

Значна увага в дослідженнях вітчизняних вчених приділена утискам російською окупаційною адміністрацією греко-католицької церкви загалом і особисто митрополита А.Шептицького [3; 4; 8; 13; 37–39]. Діяльність російської імперської влади в окупованих містах проаналізована в працях С. Адамовича, І. Барана, І. Бондарев, О. Гречаника, О. Мазура, І. Монолатія, І. Патера, В. Шулепіна [2; 6; 11; 35; 40].

Отже, українські дослідники діяльності російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у період Першої світової війни одностайні, що у перший період російської окупації краю дії Тимчасового військового генерал-губернаторства Галичини, окрім забезпечення потреб військових структур та збереження соціально-економічної та політичної стабільності, були спрямовані на анексію Східної Галичини через репресії щодо українського греко-католицького священства, громадських структур та освіти задля подальшої інтеграції регіону до складу Російської імперії. У свою чергу після по-

вторного захоплення російськими військами краю «Генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, захоплених по праву війни» сконцентрувало увагу на вирішенні потреб російських військових частин та забезпеченні мінімального виживання виснаженого війною населення краю. Найменше уваги в науковій думці приділено діяльності в 1917 р. Обласного комісаріату Галичини та Буковини, що в умовах постреволюційного хаосу та втрати росіянами в результаті літньої військової кампанії 1917 р. контролю над Східною Галичиною не отримав можливості реалізувати проукраїнські плани її керівника Д.Дорошенка.

Крім того, в наукових працях не в повній мірі розкрито діяльність російського окупаційного режиму в Східній Галичині в 1914–1917 рр. в контексті діяльності органів місцевих адміністрацій, правоохоронних та судових структур, а також контактів російських військових підрозділів з цивільним населенням краю. Важливо шляхом наукового аналізу виокремити специфіку поведінки в регіоні наддніпрянських українців, що потрапили до складу окупаційної адміністрації чи були в складі російських військових формувань.

Список використаних джерел

1. Адамович С. В. Єврейське питання в політиці російської окупаційної адміністрації в Галичині та на Буковині (1914–1917 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2005. Вип. ІХ. С. 23–27.
2. Адамович С. Станиславів у часи лихоліть Великої війни (1914–1918 рр.). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. 79 с.
3. Адамович С. В., Кучера І. В. Репресивні заходи російської влади стосовно митрополита Андрея Шептицького в роки Першої світової війни. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/1643.pdf>.
4. Баран І. В. Антиукраїнська політика представників Руської православної церкви в Галичині у 1914–1915 роках. *Грані*. 2014. № 4. С. 148–156.
5. Баран І. В. Воєнні дії та руйнування на території східної Галичини (серпень 1914 – червень 1915 рр.) : автореф. ... канд. іст. наук : 20.02.22 – військова історія. Львів, 2010. 20 с.
6. Баран І. В. Вплив бойових дій на становище міст і сіл Східної Галичини на початку Першої світової війни. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnci-bpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fena.lp.edu.ua%2Fbitstream%2Fntb%2F2841%2F1%2F08.pdf&cIen=223061>.
7. Баран І. Політична діяльність російської окупаційної адміністрації в Галичині (1914–1915 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2010. Вип. 17. С. 154–161.

8. Баран І. В., Юрчук О. Ф. Перебування митрополита Андрея Шептицького в російському полоні (1914–1917 рр.). *Мир науки и инноваций*. Іваново : Научный мир, 2015. Вып. 2 (2). Т. 11. С. 87–90.
9. Берест І. Р. Репресивні акції щодо населення Східної Галичини в роки Першої світової війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2007. № 584 : Держава та армія. С. 52–57.
10. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна / упорядн. О. Реєнт. Київ : Кліо, 2013. 784 с.
11. Бондарев І., Гречаник О., Шулєпін В. Велика війна у маленькому місті. Фотоісторія Станиславова часів Першої світової війни. Івано-Франківськ : Мантикора, 2015. 160 с.
12. Гайсенюк В. В. Москвофільство в Галичині та на Буковині в роки Першої світової війни : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 – історія України. Чернівці, 2015. 240 с.
13. Гладка Г., Кугутяк М., Москалюк М., Хруслов Б. У боротьбі за церкву, націю й державу. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис Галичина*. 1998. № 2. С. 67–72.
14. Грушевський М. С. Новий період історії України за роки від 1914 до 1919. Київ : Либідь, 1992. 46 с.
15. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914–1920). Мюнхен : Українське видавництво, 1969. 543 с.
16. Ільницький І. В. Військова складова російської окупаційної адміністрації в Галичині (серпень 1914 р. – березень 1916 р.). *Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 113. С. 40–44.
17. Ільницький І. Діяльність цивільних органів влади Галичини у роки першої російської окупації (серпень 1914 р. – червень 1915 р.). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2015. Вип. 13. С. 76–81.
18. Ільницький І. В. Нормативні та ідейно-концептуальні основи організації управління західноукраїнськими землями у період Першої російської окупації (серпень 1914 – червень 1915 рр.). *Проблеми історії України XIX – поч. XX ст.* Вип. 21. 2013. С. 361–378.
19. Ільницький І. В. Проблеми історії першої російської окупації Галичини (1914–1915 рр.) у сучасному науковому дискурсі. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. Вип. 19. С. 320–344.
20. Ільницький І. В. Тимчасове військово-генерал-губернаторство Галичини (вересень 1914 р. – березень 1916 р.): історіографічний аспект. *Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць*. Київ., 2014. Вип. 83. 2014. С. 167–172.
21. Ільницький І. В. Тимчасове військово-генерал-губернаторство Галичини: кадровий аспект. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* : зб. наук. пр. 2013. Вип. 22. С. 229–242.
22. Кочубей Н. Дещо з минулого (зі споминів про московську окупацію Галичини). *Дзвони*. 1935. Ч. 12. С. 577–583.

23. Кучера І. В. Національно-культурна та освітня діяльність російської адміністрації в Східній Галичині (1914–1915 рр.). *Гілея*. 2020. Вип. 157. С. 61–66.
24. Кучера І. В. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині у 1914–1917 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.02 – «Всесвітня історія». Чернівці, 2005. 19 с.
25. Кучера І. Політика російської окупаційної адміністрації в Східній Галичині в 1914–1917 рр. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 194–201.
26. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918 рр. з ілюстраціями на підставі споминів і документів. Львів, 1928–1929. Ч. 1–2. 496 с.
27. Лозинська І. Діяльність російської окупаційної влади у Галичині у 1916–1917 рр. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Історія*. 2016. Вип. 38. С. 77–88.
28. Лозинська І. Організація російського цивільного управління у Галичині (серпень–вересень 1914 року). *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 21–30.
29. Лозинська І. Г. Російські воєнні генерал-губернаторства у Галичині в період Першої світової війни : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 20.02.22 – військова історія. Львів, 2010. 19 с.
30. Любченко В. Б. Генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни (1916–1917 рр.). *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 19. С. 345–368.
31. Любченко В. Б. Москвофільський фактор в політиці Російської імперії напередодні та на початку першої світової війни. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2003. № 6. С. 125–142.
32. Любченко В. Б. Обласний комісаріат Галичини і Буковини (1917–1918 рр.). *Проблеми історії України XIX–початку XX ст.* 2004. № 8. С. 50–72.
33. Мазур О. Я., Баран І. В. Українське питання в політиці провідних держав напередодні великої війни (1914–1918 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 784. С. 70–75.
34. Мазур О. Я., Баран І. В., Борищак М. О. Міграція населення Східної Галичини на початку Першої світової війни: заручники, біженці, вигнанці, евакуйовані. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2013. № 752 : Держава та армія. С. 50–61.
35. Мазур О., Патер І. Львів у роки Першої світової війни. *Львів. Історичні нариси*. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. С. 304–324.
36. Мазур О. Я. Східна Галичина у роки першої світової війни (1914–1918) : автореф. дис... канд. істор. наук : 20.02.22 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 1997. 24 с.
37. Марчук В. В. Греко-католицька Церква у 1914–1923 рр. *Український історичний журнал*. 2000. № 6. С. 16–28.

38. Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи (1865–1944 рр.) / за ред. Я. Ю. Заборовського. Львів ; Івано-Франківськ, 1995. 176 с.
39. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність : Документи і матеріали 1889–1944. Львів, 1999. Т. 2 : Церква і суспільне питання. Кн. 2 : Листування. С. 571–1096.
40. Монолатій І. Місто без властивостей: Коломийська fuga Великої війни. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 224 с.
41. Московська окупація Галичини 1914–1917 рр. за свідченнями сучасників / упорядн. В. Семенів. Львів : Апріорі, 2020. 528 с.
42. Музичин І. Т. Українські землі Австро-Угорщини в політиці Російської імперії (кінець XIX ст. – 1917 р.) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Переяслав Хмельницький, 2018. 295 с.
43. Мустеца В. Вплив Першої світової війни на українсько-єврейські відносини 1917–1921 рр. *Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи*. Чернівці : Рута, 2000. С. 220–229.
44. Орлик С. Цінова політика російської окупаційної влади на території Галичини і Буковини в період Першої світової війни. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Історія*. 2018. Вип. 1. Ч. 1. С. 48–58.
45. Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914–1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, приховуваної в радянських архівах. Київ : В-во О.Теліги, 1998. 544 с.